

РЕЧИ ЋЕ НАС СЈЕДИНИТИ

Никола Вујчић, *Скривеностии*, Културни центар Новог Сада, Нови Сад 2017

Ако бисмо у савременој српској поезији пратили ретки песнички ток који је током свог развоја, а нарочито у последњој деценији, тежио чистој лирици и креирању истанчаног поетског света окренутог самом себи, а не омеђеног друштвеном стварношћу, не бисмо могли да заобиђемо име Николе Вујчића (1956). Премда су у његовим раним збиркама *Нови њрилози за аутиобиографију* (1983), *Дисање* (1988), *Чистилициие* (1994) итд. очигледне својеврсне неоавангардистичке тенденције (које су се пре задржале на нивоу експеримента него што су постале кључна одлика његове поетике), константа овог певања би свакако била корпус кључних мотива, а то су, пре свега, реч, језик, сећање, ваздух, вода, природа, звук, тишина, небо, који су се, у Вујчићевом случају, издигли до нивоа топоса.

Интуитивно лирско осећање света, утишани глас лирског субјекта и готово (нео)симболистички доживљај речи као прозирних веза међу стварима тежишне су тачке и песниковог новог рукописа слојевитог наслова, *Скривеностии*. Ова књига се у многоме надовезује на претходна ауторова остварења, међу којима је најевидентнија повезаност са збирком *Докле њољлед доиуре и нове њесме*, штампане 2012. након што је песнику уручена Награда „Мирослав Антић” (2011).

Скривеностии садрже четири неименована циклуса, но чини се да се песме и песничке теме континуирано надовезују једна на другу током целе збирке, односно, да једна из друге производе. Изразита субјективност и утишани, контролисани емоционални набој конституишу свеукупан тон песама, и доима се да је песнички свет у потпуности окренут к себи изнутра, сведен само на лирског субјекта, без обзира на екскурсе у спољашњост и површне сусрете с другим људима (Ћ. Деспић). Стога се овај својеврсни микропростор лирског јунака простире у границама меланхолије и непрекидне запитаности над светом, у коме нарочиту валенцу имају речи и језик уопште: могло би се рећи да је главни *credo* Вујчићеве поетике уверење да све што за нас постоји, постоји захваљу-

јући речима и језику. Да су *реч*, па и језик и звук као такви остали нарочит феномен за нашег аутора постаје јасно при погледу на наслове песама; велик број песама у свом наслову садржи реч *реч* или именице из којих произлази читав дијапазон речи везаних за језик: на пример, „Ткање речи”, „Скривање у речи”, „Уста”, „Разговор”, „Слушање”, „Зову ме и ја се одазивам”, „У звуку” итд. Покушаји да се одгонетне *ѿа* реч, или речи уопште, уско су везани не само за уметничко стварање, већ се намеће идеја да снага песничке речи постоји и изван ње саме, да је она ослобођена датог тренутка певања те да поседује моћ да се „протегне” и до других (имагинативних) предела, односно, да из ње извиру сећања. У том смислу, речи формирају нашу меморију, искуство, и целокупна емпиријска стварност која нам је дата од ње зависи. Ово је нарочито изражено у првом циклусу, те ће се овом приликом највише пажње њему посветити.

Збирку отвара песма која, готово пролошки, управо то и предочава. „Ткање речи” најављује тематско-мотивски проседе и главне идеје које заокупљају лирског субјекта: „речи које хватају тренутке” и „у којима се копрца сећање” представљају извориште људског искуства и рефлексивних кретњи у времену и простору. Само једна од такве „две-три речи” довољне су лирском „ја” да се „као у сну, / (у њој) учаури и ујутру из ње излети / у светао и простран дан”. Ова улечатљива песничка слика успоставља готово етерично расположење у ком речи и језик означавају почетак биоса, животне енергије којом ће се субјект испунити. Наредна песма, „Скривање речи”, у дослуху је са називом збирке и на изузетно поетичан начин тематизује процес настанка песме, те је несумњиво ауто-поетичко место овог рукописа. Тако се грађење песме пореди са ложењем ватре и слагањем гранчица, а процес комбиновања и уклапања речи мотивисан је сликом тих гранчица како се „(...) укрштају / и грле, можда и шапућу, док их пламен / својим језиком не повеже у речи узавреле”. Од тога се „ствара жар”, срце песме, али и „тело, скупљено (...) око својих речи”, као што је субјектово тело скупљено „око својих костију”.

Песма „Уста” посебно је подстицајна за разумевање феномена обичног, али и песничког говора. Вујчић овде готово да је на трагу Миљковићевог искуства поетског језика и песничке речи из песама попут „Критика метафоре” или „Заморена песма”; и кад он вели да „две речи тек што се кажу додирну се” и да „тако речи једна другу уче / Тако речи једна другу измишљају”, Вујчићев лирски глас одговара: „Реч ода другу реч. / Реч иза речи се сакрије. Уђе у другу реч. / Неће да заћути, већ рече шта из ње тече”. Поимање речи као дословног, готово материјалног инвентара какво је виђено у збирци *Дисање*, у *Скривеностима* бива унапређено у поистовећивање са живим бићем. Тако у песми наративно-прозног типа „Разговор” речи „лове”, оне су „ловци од чијег улова живимо”, те тако персонификоване и оживљене поседују животињску

снагу, чиме се сугерише и моћ поезије која је од тих речи саздана. Међутим, друга страна говора и речи предочена је у песми „У аутобусу”, где звуковна енергија бива замењена ћутањем и тишином, сигналом отуђености и хладноће међу људима. Тако се одсуство речи на формалном плану изједначава са одуством животности, Ероса, па људи у леденом расположењу, као у предворју смрти, „ћуте као да никада више неће проговорити”.

Оно по чему је овај циклус специфичан у односу на остале (али што, уопште узев, не представља нужно новину у Вујчићевом песништву), јесте отклон од природе и прелазак у урбано окружење. Лирски субјект се сада креће улицом, застаје испред излога обуће („Суочавање”), посматра зграде и ограде („Гледао сам”), вози се градским превозом („У аутобусу”, „Повратак”). Овакво кретање градом које се неизоставно одвија у тмурној атмосфери на лирског субјекта оставља одређеног утицаја, и неретко наизглед банални догађаји из свакодневице, асоцијативним путем, постају повод за песничко промишљање („Суочавање”), а то је поступак виђен и у збирци *Дисање*.

Циклус, свакако, обележава песма по којој је збирка и добила име, „Скривености”. Ова поемична структура сумира све поетичке константе ове књиге, али и уопштено Вујчићевог песништва. Потрага за „том једном, једином речи” додатно је интензивирана укључивањем имплицитног читаоца у реторичко, готово профетско обраћање: „Носиш ли и ти у себи реч осуђену / да никада не буде изговорена? / Реч од које ће направити крст, / реч која иде од уста до уста па се поново / изгуби, као да је никад ниси чуо”. За њега су речи живе, и у дијалектичком поигравању са субјектом, час му се опиру: „Она ће ти развезати језик али ништа неће рећи”, час су му наклоњене: „Знам једну реч која испружи руке / па јој потрчим у загрљај и она ме тако стегне / да све друге речи истера из мене”. Оне преузимају различите улоге; драматичне су, плодне, „рађају разна створења и / облике и њихова имена”. Овакво сугестивно оживљавање и персонификовање речи твори својеврсну метастварност (јер се испоставља да су, за песника, речи стварније од стварности), и рађа комплексан однос у ком лирски субјект осећа да не господари језиком и да речи више владају њиме него он њима, те да је приморан да настави „ту игру скривености”.

Другим циклусом преовладава повратак природи и основним елементима. Тако је вода основни елемент библијски интониране песме „Други дан” којом циклус започиње, и она наглашава субјектово приближавање свету и прожимање с њим. Наредна песма, односно прозаида „Слушање” у сличном сакралном тону које бива заокружено својеврсним језичким поигравањем тематизује општу повезаност природних елемената (камена и воде) који су условљени протицањем времена: „У камену, камен у камену, време скамењено од старења у времену. Вода у води,

земља у земљи. У земљи вода, замишљена”. Слично је и у следећој песми „Приврженост” која испитује порекло елемената и свеопшту повезаност делова који проистичу из заједничке целине: „Нашао сам камен, го, скривен у трави (...) / Разбијен давно, где ли је сад његова мајка-стена, / помислих, / која је изродила хиљаде каменчића? / Тај камен у себи садржи други камен, а он други камен, / све ситнији, све до зрнаца камене прашине (...)”.

Потпуно одсуство технологизоване и друштвено-политичке стварности делују тако да се лирски субјект креће у равни дискурса који подразумева природу и лирска стремљења маште. Суптилно одјекивање појединих речи којима се јунак песама непрестано враћа и варира контекст у ком се оне померају уочљиво је и у песмама „Зову ме и ја се одазивам” и „Од заборав”. У овој другој доминантан је хронотоп поља и земље; поново је предочен свет испуњен првенствено природом који кореспондирају са душевним просторима лирског субјекта, али се читав поредак поново враћа на игру речи и језика: „Кад се пробудиш скупи оно што су речи скупиле, / уђи у реч за оним што је у реч ушло, у ткање речи, / из речи у реч, из грла у грло, из уста у уста, / из звука у звук. У јабуку палу у крило”. Из циклуса се издваја изузетно кратка, а ефектна песма „Нож”, чија претећа и злослутна атмосфера подсећа на поезику Новице Тадића: „Љуштим и сецкам. Чува ме оштрица. (...) / Одзвајају празнине дланова. / Али, одједном, на прсту, појави се крв, / црвен траг, опомене. / Као да ме је неко погледао, / али не знам одакле”. Циклус затвара песма „Питање” у којој превлађује мотив неба (добро познат у Вујчићевој поезији). Лирско „ја” пита се да ли је одраз неба у капљици исто то небо изнад наших глава: „Зар небо може бити тако мало? Оно горе, неухватљиво / и ово доле, прстом га могу замућити, зар је то / исто небо?” Повезивање два света по вертикали бива поентирано питањем које се тиче речи и језика: „Зар је то иста реч?”.

Трећи циклус садржи свега пет песама у којима се лирски субјект враћа просторима сећања, детињства и природе у којима је откривао себе, свет и језик („Живот тече”, „Грумен”), међу којима је и уводна „Двориште”, по много чему антологијска, како запажа Саша Радојчић у поговору књиге. Она је својим обимом, али и семантичком тежином тежишна тачка трећег циклуса, и лирски јунак, подстакнут стихом Чезара Павезеа „Човек се не сећа дана, сећа се тренутака” који је, уједно, и мото песме, проговара из перспективе детињства, односно, сећања на њега. Експлозија различитих животних ситуација, боја, инсеката, покрета, као оком камере праћени, искрсавају пред очима читаоца и увлаче га у јунаков каталог запамћених слика из детињства које приказују његову спојеност са природом. Израз је додатно оснажен анафорским понављањем речи „Сећам се”, те треба имати у виду да сви искази (осим три) почињу тим речима у овој песми-поеми која се протеже на више од

две странице књиге: „Сећам се каменчића које сам чепркао из земље, / не знајући да су то каменчићи и чему служе (...) / Сећам се колена нажуљаних и раскрвављених / од пузања да до нечега стигнем – до бубе која је туда / промилила (...) / Сећам се да је сунце, велико, округло, седло на грани / и љуљало је, а трава се зеленела свуда (...)”. Врло једноставне, а сугестивне слике природе у тренутку бивају замењене проблематизацијом речи и језика, те се исповедни ток у многоме мења. Чини се да јунака више не занима евоцирање безбрижних тренутака у неукаљаној природи, већ мења тематску путању исказа и почиње да вреднује речи (и звук) као такве и да размишља о њима: „Те две речи дуго су се уливале једна у другу, / кад кажу трава, ја кажем зелено, / кад кажу зелено, ја кажем трава. / Сећам се да су се звуци сударали у речима. / Сећам се да су се речи разбијале у њискаве звукове”. Он сав живот који се одиграва пред њим вреднује кроз речи и звукове („Сећам се да сам се приближавао свему / што има име, да га запамтим”), кодирајући своје биће спрам речи и формирајући своје искуство спрам њих. Крај је поентиран меланхоличним стихом који одлично заокружује песму након враћања предметној стварности и након постигнутог климакса: „Сећам се тог изласка из собе у двориште, / из кога сам давно изашао али, ево, не могу изаћи / из тог сећања”.

Збирка се завршава четвртим, маестрално оркестрираним циклусом састављеним само од четвороделне поеме „Година” коју чине песме с називима годишњих доба, чиме Вујчић алегоријски уобличава животни циклус. Песник и овде остаје доследан природи као основној тематско-мотивској линији, и може се рећи да су ове песме на трагу романтичарске поетике виђене превасходно код друге генерације енглеских романтичара (Китс, Шели). Лирски субјект није окружен природом у површној и површинској смислу, већ она постаје непрекинута извор лирске и егзистенцијалне самоспознаје. Она је, међутим, повезана са проблемима (песничког) језика, речи и песничке слике који су у повратној спрези са унутрашњим просторима самог субјекта и који образују његов идентитет. Започињући своје путовање од зиме, њему *највише речи њреба да оишице њену белину*, и он, скамењен, застаје пред њеном тихом импозантношћу: „Тамо где ничега нема, већ је све / твоје име. (...) О, зимо, кад изговорим / твоје име, дах ми се леди, речи се стишају, / зимо, ушла си у моју дрхтавицу па се / заједно тресемо”. Из зиме, која је *мерач времена*, извире пролеће, *мокро од рођења*, и лирски глас у непомућеном оживљавању природе и вода остаје нем: „Вода гргољаво-мутна, цури, као да је земља / проговорила. Тако стиснут ћутањем нагло / проговорим и ја, обнављајући глас”. То прећутано, неисказано, тек сугерисано, задржано за себе постаје доминантно у односу на оно исказано у „Лету”, где се глас лирског појединца преноси на колективног субјекта који *ћуно ћуице у сираху да не иззубе речи*. „Да ми је докучити то што језик таји!”

каже он, стрепећи да поетски чин ипак нема делотворну моћ спасења света и схватајући „да је живот полако умирање”. Песму покреће динамика односа између речи и њиховог одсуства које се, попут смоле, *засишављају у свом луштану* у последњој песми „Јесен”, и песнички субјект ипак успева да убира јесење плодове речима које сад „више пристају да кажу”, и да ужива у тој радости, у животу и речима, „као звук у паничном лету пчеле”.

Збирка *Скривености*, премда не доноси нарочите новине у погледу тематско-мотивског склопа или формално-стилских измена у односу на раније Вујчићево песништво, већ пре као да представља варијанту и рекапитулацију већ изреченог, евоцира живот саздан од тренутака који опстојавају захваљујући речима. Један од главних квалитета Вујчићеве поезије је свакако језик, сликовит и једноставан попут скице, леп у својој непретенциозности и незасићености интертекстуалним референцама, што је реткост на савременој песничкој сцени. Ова поезија, усмерена најпре ка елементарним датостима света, још једном потврђује да је за песника највећи изазов био и остао однос носиоца лирског гласа према језику у свим његовим манифестацијама, те да сваки исказ неминовно одлази у правцу везивања за чин говорења, односно писања. Идејна окосница рукописа је да су речи жива бића и у основи нашег постојања; песник их третира као наше онтолошко исходиште и својеврсне праелементе. У овој збирци речи *хваштају шренушке*, условљавају сећања која обликују наше искуство и наш идентитет, бивајући уткане у саму основу нашег постојања. Таутолошки речено, да нема речи, не би било ни нас.

Каширина ПАНТОВИЋ

СНОВИДО МЕСТО ЗА ЖИВОТ

Живорад Недељковић, *Усион*, Архипелаг, Београд 2017

Уметник мора нешто да пронађе – било у самом животу, било у средствима изражавања. А песник Живорад Недрељковић је одавно нашао и једно и друго, стално усавшавајући свој суптилно резбарени дијалог са собом и са светом, преобликован у себи самеравањем унутарњег са оним спољним, начешће из непосредног околиша. Његов песнички говор, вазда „из речите дубине” и утишан, посвећенички страсно одабира речи и њихове међусобне односе, вага врхунски прецизном вагом попут оне за трговце бисера и дијаманата. Особитост енергије која исјава из раскоши песничких слика у најновијој збирци *Усион* потврђује да је Недељковићево извориште врело једне вибрантне осећајности